



НА КНИЖКОБЫ
ПОЛУЧУ





ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ОБЛАСНИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В 80-90-ТІ РР. ХХ СТ. ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Характерною рисою сьогодення є вияв інтересу до історії, зокрема історичного краєзнавства, що визначається зростанням кількості краєзнавчих досліджень. Повсюди відбуваються краєзнавчі науково-теоретичні та науково-практичні конференції. Краєзнавчі матеріали посідають чільні місця на сторінках журналів, газет, наукових збірників. Активізувалась робота краєзнавчих місцевих організацій.

Значну роль у цьому відіграють бібліотеки. Краєзнавча робота стає провідною ділянкою регіональних, зокрема обласних книгозбірень, що все більше орієнтують свою роботу на задоволення інформаційних потреб населення краю. Одним з найважливіших напрямків бібліотечного краєзнавства є створення системи краєзнавчих бібліографічних посібників. Її виданням належить пріоритетна роль у відображенні творів друку, що надають інформацію стосовно певних територій і вони є базою інформаційно-бібліографічного забезпечення регіональних досліджень з історії України. (див. додаток)

Основою краєзнавчої видавничої діяльності обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) є поточні універсальні покажчики літератури про край. Вони почали виходити в країні з 50-х років, зараз їх готують всі обласні бібліотеки.

Головною соціальною функцією даного виду посібників є інформування користувачів про нову краєзнавчу літературу, що видана протягом певного періоду (квартал, рік). Їх мета — своєчасне систематичне задоволення як професійних інформаційних потреб, так і популяризація історичних знань про край.

Територіальні межі відбору матеріалів в покажчиках обмежені адміністра-

тивно-територіальними межами області. Для їх виявлення бібліографи працюють з визначеним колом джерел для перегляду *de visu*. Це, насамперед, книги, періодичні видання (журнали, центральні і місцеві газети, видання, що продовжуються). Вони підлягають суцільному перегляду. Особлива увага при укладанні покажчиків звертається на розкриття змісту місцевих газет. В результаті вони є єдиними джерелами, де найбільш повно висвітлені матеріали з місцевої преси. Також при їх укладанні використовуються і бібліографічні посібники. Це, в першу чергу, літописи друку Книжкової палати України.

Матеріал у поточних бібліографічних покажчиках подається за такою схемою, що включає розділи: Область в цілому; Історія області. Археологія. Етнографія; Природа і природні ресурси. Екологія; Народне господарство області: Охорона здоров'я. Медичні установи; Суспільно-політичне життя області; Державна влада і управління; Наука, освіта в області; Культурне і мистецьке життя; Літературне життя. Мови народів області. Фольклор; Релігія. Діяльність церкви; Фізична культура і спорт; Бібліографічні посібники. Звичайно, кожна бібліотека, виходячи з особливостей історичного і сучасного розвитку області, вводить нові рубрики до даної структури. В середині розділів матеріал розміщується за формальними ознаками, тобто в алфавіті авторів і назв. Зокрема, в розділі "Історія" матеріал подається за історичними періодами, а в середині рубрик — за алфавітом. За характером літератури до розділу "Історія" включаються всі нові публікації, які повністю або частково присвячені історії області в цілому та окремим її територіям.

Важливе місце серед краєзнавчих інформаційно-бібліографічних ресурсів належить тематичним бібліографічним посібникам.

На сьогодні бібліотеки самостійно визначають їх тематику, враховуючи потреби суспільства.

Солідна бібліографічна база була створена в 1970—80-ті рр. під час роботи над томами “Історії міст і сіл УРСР”, що стала основою для організації системи інформаційно-бібліографічного забезпечення розвитку досліджень історико-краєзнавчої тематики.

Науково-допоміжні бібліографічні покажчики з історії міст і сіл області, а також про пам'ятники історії та культури були видані в усіх обласних бібліотеках. Зокрема бібліографічні посібники про пам'ятники кожної області готувалися в результаті плідної роботи на допомогу авторським колективам і обласним редколегіям у підготовці томів “Зводу пам'яток історії і культури Української РСР”. Бібліотеки провели величезну роботу по виявленню в джерелах і літературі відомостей про пам'ятники краю. В науково-допоміжні бібліографічні покажчики включені найбільш цінні друковані матеріали про пам'ятники, що знаходяться в сучасних адміністративно-територіальних межах області, видані і опубліковані в період з XVIII століття до сьогодні українською і російською мовами на території СРСР. Література в них розташована за топографічним принципом, в алфавіті районів і населених пунктів, всередині розділів — за видами пам'ятників. Полегшують знаходження потрібних матеріалів в посібниках допоміжні покажчики: алфавітний покажчик авторів і назв книг та статей; осіб, яким присвячені пам'ятники, і назв пам'ятників (скульпторів, архітекторів, художників). Вся робота проводилася за активною участю спеціалістів-істориків, археологів, мистецтвознавців, які постійно надавали кваліфіковану консультативну допомогу, рецензували і редагували бібліографічні посібники. На сьогодні такі покажчики видані по всіх областях (26 назв), крім Полтавської.

Позитивної оцінки заслуговують покажчики Волинської, Хмельницької, Запорізької, Житомирської обласних бібліотек та Харківської (складений разом з Харківською державною науковою бібліотекою ім.В.Г.Короленка). Більшість описів має анотації, де вказані автори пам'ятників, їх сучасна назва, дата реконструкції та ін., що значно підвищує інформативність видань. Покажчики містять чимало аналітичних описів окремих глав, розділів, що дозволяє розширити коло джерел та літератури про окремі пам'ятники.

Ряд покажчиків не позбавлений недоліків. Так, вузькі хронологічні рамки мають видання про пам'ятники Луганської і Закарпатської областей. Деякі укладачі не представили списки переглянутих і розписаних джерел (Луганська, Вінницька, Івано-Франківська, Черкаська, Дніпропетровська області). У покажчиках, виданих Львівською і Закарпатською обласними науковими бібліотеками, допущені дублювання описів замість використання системи відсилок.

Окремо слід розглянути групу посібників, що висвітлюють історію певних міст, присвячених ювілеям обласних центрів. У 80-ті роки вийшли покажчики до 200-річчя Дніпропетровська, Херсона, Миколаєва, 700-річчя — Черкас — “Черкасам — 700 років” (1986), Чернігівська ОУНБ — до 1300-річчя Чернігова (1990), а також покажчики “Ніжин” (1983), “Новгород-Сіверський” (1988), “Прилуки” (1988), Хмельницька ОУНБ — “Хмельницькому—500” (1988).

Ще одним цікавим напрямком бібліографічних розвідок обласних бібліотек є історія місцевих підприємств. Так, Житомирською ОУНБ видані покажчики “Баранівський ордена Жовтневої революції фарфоровий завод ім.В.І.Леніна”, підготовлений в 1989 р. і присвячений 100-річчю даного підприємства, “Бердичівський ордена Трудового Червоного Прапора завод хімічного машинобудування “Прогрес” (1988), підготовлений разом з Бердичівською центральною міською бібліотекою, “Малинська паперова фабрика ім.50-річчя Великої

Жовтневої соціалістичної революції” (1987 р.), “Коростенський завод шляхових машин”, “Жовтнева кузня” (1991), Харківська ОУНБ “Харьковскому турбинному заводу им.С.М.Кирова — 50” (1983) та ін., що мають на меті пропаганду трудових традицій підприємств.

Також обласними бібліотеками в 80-90-ті рр. зверталася увага на відображення подій періоду Великої Вітчизняної війни в певних регіонах: “Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни” (1990), “Вінниччина у Великій Вітчизняній війні” (1984), “Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.” (1988), “Незабутнє: Рекомендаційний бібліографічний покажчик: До 45-річчя Перемоги” (1990) укладений Чернігівською ОУНБ.

В останнє десятиліття обласними науковими бібліотеками підготовлені цікаві, ґрунтовні бібліографічні видання, зокрема “З історії Чернігівської єпархії” (Чернігів, 1993), “Козацтво Донецького краю” (Донецьк, 1995), “340 років Берестецькій битві” (Рівне, 1991), “Історія Слобідської України” (Харків, 1993), “Україна: Історія. Народознавство” (Рівне, 1995) та ін.

Враховуючи зростаючі інтереси читачів до вікових традицій, звичаїв, свят, обрядів, традиційних промислів та ремесел нашого народу, у 1992 р. Хмельницькою ОУНБ укладено і видано бібліографічний покажчик “Народознавство Поділля”, до якого включено понад 500 друкованих джерел, в т.ч. і цінні дореволюційні видання, які довгий час були недоступні для широкого читацького загалу. Покажчик знайомить читачів з матеріалами, які є не лише у фондах обласної книгозбірні, а й з тими, що виявлено на сьогоднішній день у музеях, архівах та бібліотеках інших областей.

Високою якістю виконання вирізняється виданий Херсонською ОУНБ у 1993 році спільно з обласним архівом науково-допоміжний бібліографічний покажчик “Нації і народності Херсонщини: минуле і сьогоднішнє”, що знайомить з матеріалами про історичне минуле, географію розселення, сьогоднішнє становище та етнографічні особливості націй і народностей, котрі ком-

пактно селились та проживають на території Херсонської області. Посібник адресований науковим працівникам, краєзнавцям та всім, хто цікавиться даним питанням. До нього включені окремі видання, публікації із газет, журналів та збірників, які були виявлені в результаті вивчення фондів, каталогів і картотек Херсонської ОУНБ, Одеської державної наукової бібліотеки ім.М.Горького, бібліотек Одеського держуніверситету, Херсонського обласного краєзнавчого музею, документів держархіву Херсонської області та бібліографічних джерел. Бібліографічним записам передують короткі історико-етнографічні довідки. Посібник забезпечений іменним та географічним покажчиками, складається з тематичних розділів, які пов’язані між собою за допомогою посилань.

На жаль, через матеріальні труднощі, видання має неякісне поліграфічне оформлення.

Ще одним бібліографічним покажчиком, присвяченим відродженню культур національних меншин є видання “Греки Приазов’я” (1997). Він укладений доктором фізико-математичних наук, професором Донецького державного університету С.Калоєровим спільно з Донецькою ОУНБ і Приазовським еліністичним центром. У покажчику відображено твори друку та архівні матеріали з історії, етнографії, культури і мистецтва греків Приазов’я. Особливу цінність для фахівців має розділ “Документи”, в якому зібрано документи, що стосуються історії переселення греків у Приазов’я, заснування населених пунктів, розвитку господарства й управління.

У розширених анотаціях міститься майже реферативна інформація статистичного, фактографічного, історичного характеру. Посібник розрахований на дослідників, бібліотечних і музейних працівників, краєзнавців і вчителів шкіл, а також всіх, хто цікавиться даним питанням.

Певну частину системи краєзнавчих видань з бібліографії складають персональні покажчики (14% від усієї кількості науково-допоміжних бібліографічних покажчиків). Вже стало доброю традицією

видання регіональними бібліотеками посібників про видатних діячів науки і культури та ін. — уродженців краю. Виділяється серія “дослідники рідного краю”, де вийшли в світ покажчики “Гошкевич Віктор Іванович” (Херсон, 1993), “Гуменюк Степан Костянтинович” (Хмельницький, 1993), “Дмитро Іванович Яворницький” (Дніпропетровськ, 1991) та ін. Донецька ОУНБ працює над складанням випусків покажчиків серії “Краєзнавці Донеччини”.

Великий інтерес для широкого загалу читачів представляють щорічні видання “Календаря знаменних і пам’ятних дат... області” (20% всієї кількості рекомендаційних бібліографічних покажчиків), що готуються всіма обласними бібліотеками України. Посібники відображають матеріали про історичні та культурні події в житті областей, ювілеї уродженців краю та видатних діячів, життя яких пов’язане з областю, тим самим сприяючи популяризації знань з історії рідного краю. На жаль, середній тираж видань 100—200 примірників, тому коло їх споживачів обмежується здебільшого бібліотечними працівниками.

Таким чином, обласні універсальні наукові бібліотеки є провідними закладами в галузі створення та доведення історико-краєзнавчої бібліографічної інформації до споживачів. Їх бібліографічні посібники створюються з метою широкого сприяння всебічному вивченню, висвітленню історичного минулого регіонів.

Але для підвищення оптимального функціонування, формування системи бібліографічних посібників краєзнавчої тематики потрібно активніше впровадження новітніх комп’ютерних технологій в діяльність бібліотек, створення єдиних автоматизованих банків даних з історії, економіки, культури краю в межах міста, області. Що дозволить суттєво розшири-

ти можливості розкриття змісту краєзнавчих документів, оптимізувати їх використання, сприяючи удосконаленню інформаційно-бібліографічного забезпечення потреб з краєзнавства. Також доцільно поглиблювати зв’язки з організаціями, що займаються питаннями краєзнавства: музеями, архівами та ін. для ефективного використання їх фондів краєзнавчої літератури.

Світлана Парпалій (м.Київ)

Література

1. Богданова В.П. Забезпечення історичного краєзнавства бібліотечно-інформаційними ресурсами // Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні: Тез. наук.-практ. конф. / Держ. іст. б-ка України; Ред. В.П.Кисельова. — К., 1994. — С. 18-20.
2. Кисельова В.П. Окремі аспекти видавничої діяльності бібліотек України у галузі краєзнавчої бібліографії // Соціологічні дослідження в бібліотеках. Інформ.-аналіт. бюлетень / Уклад. В.і.Студенкова; наук. ред. О.К.Александрова. — К., 1995. — Вип. 15. — С. 4-9.
3. Комська А.М. Бібліотеки як базові центри історичного краєзнавства в регіонах // Хмельницькому—500: Тези наук.-практ. конф., м.Хмельницький, квіт. 1991 р. — Хмельницький, 1991. — С. 120-122.
4. Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України 1991—1995: Бібліогр. покажч. / Держ. іст. б-ка України; Підгот.: В.П.Кисельова, О.В.Михайлова. — К., 1996. — 87 с.
5. Михайлова О.В. Посібники з краєзнавства // Бібл. вісн. — 1994. — №5/6. — С. 14-15.
6. Михайлова С.Р. Система бібліографічних посібників про край: історія та перспективи // Культура Поділля: історія і сучасність: Матеріали другої наук.-практ. конф., 27—29 серп. 1993 р., м.Хмельницький / Редкол.: П.Я.Слободянюк та ін. — Хмельницький, 1993. — С. 191-194.
7. Черепуха Л.О. Історико-краєзнавчі бібліографічні посібники: аналіз системи та використання // Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам’яті народу України: Матеріали наук.-практ. конф. (26—27 трав. 1997 р., м.Київ) / Держ. іст. б-ка України; Редкол.: В.П.Кисельова, А.М.Комська. — К., 1998. — С. 208-211.